

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ หนึ่ง ศึกษาภาพรวมของช่องทางการผลิต การตลาด และการจ้างงานในอุตสาหกรรมดอกไม้และผลไม้ประติษฐ์ และสอง ศึกษาผลกระทบที่เกิดจากภาวะวิกฤตเศรษฐกิจที่มีต่อสภาพความเป็นอยู่และสังคมของกลุ่มแรงงานรับจ้างไม่เป็นทางการในภาคอุตสาหกรรมดอกไม้และผลไม้ประติษฐ์ รวมถึงการแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้น โดยได้เลือกเอาการผลิตของบ้านยางมณี ตำบลองครักษ์ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง เป็นพื้นที่ศึกษา อาศัยการศึกษาแบบเจาะลึกเฉพาะกลุ่มแรงงานรับจ้างไม่เป็นทางการ เก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในระดับครัวเรือน โดยใช้แบบสอบถามและกำหนดประเด็นสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อยแบบมีส่วนร่วม (participatory rural approach : PRA) เพื่อให้กลุ่มแรงงานได้มีส่วนร่วมในการนำเสนอข้อคิดเห็นต่างๆ

การทำการผลิตในอุตสาหกรรมดอกไม้และผลไม้ประติษฐ์ของชุมชนเป็นอุตสาหกรรมการผลิตขนาดเล็กในครอบครัว เน้นการใช้แรงงานแบบเข้มข้น (labor intensive) ในทุกขั้นตอนการผลิต รูปแบบการจ้างงานมี 2 แบบ คือ รับจ้างเหมาช่วงการผลิต (subcontracting) และแรงงานรับจ้างรายวันไม่ถาวร (temporary labor) รูปแบบการจ้างงานทั้ง 2 แบบ ถูกจ้างในลักษณะไม่เป็นทางการ (informal) คุณลักษณะของการจ้างงานจึงไม่ต้องการแรงงานที่มีทักษะและความรู้สูงในการทำงาน ไม่ต้องการแรงงานประจำ เป็นแรงงานรับจ้างที่ไม่เป็นทางการ (informal labor) และสามารถรับงานไปทำการผลิตที่บ้านได้ การจ้างในอุตสาหกรรมนี้ จึงไม่ต้องรับภาระหรือให้สวัสดิการใดๆแก่แรงงาน การเป็นแรงงานรับจ้างในอุตสาหกรรมนี้จะได้ผลตอบแทน (ค่าจ้าง) สูงกว่าการเป็นแรงงานในภาคการเกษตร ทำให้อุปทานแรงงานที่มีจำนวนมากในภาคการเกษตรเกิดการเคลื่อนย้ายเข้ามาทำงานในอุตสาหกรรมนี้

หลังวิกฤตเศรษฐกิจ ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมในหมู่บ้านมีการปรับเรื่องการจ้างแรงงานผลิต จากเดิมเป็นการจ้างแรงงานรับจ้างแบบเหมาช่วงการผลิตและจ่ายงานให้แก่แรงงานตามบ้าน ในระยะ 1-2 ปีที่ผ่านมา เปลี่ยนมาเป็นการจ้างงานในสถานประกอบการของตนเอง ทั้งนี้เป็นผลมาจาก (1) การลดต้นทุนความเสียหายจากการใช้วัตถุดิบที่ไม่คุ้มค่าของแรงงานรับจ้างเหมาช่วงและแรงงานตามบ้าน และ (2) เป็นการควบคุมคุณภาพการผลิตจากการทำงานของแรงงาน นอกจากนี้ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา ผู้ผลิตได้นำเครื่องจักรเข้ามาแทนที่แรงงานรับจ้าง โดยเฉพาะในส่วนการผลิตที่ต้องใช้แรงงานรับจ้างเป็นหลักและต้องการผลผลิตจำนวนมาก ได้แก่ การปั่นลวดก้านดอกไม้ ซึ่งการใช้เครื่องจักรสามารถที่จะลดต้นทุนค่าจ้างแรงงานลงได้มากกว่า 5 เท่า ประหยัดเวลาได้มากกว่า 3 เท่า และลดปริมาณอุปกรณ์การผลิตที่ต้องสูญเสียลงได้เพิ่มเติม

ในส่วนของแรงงานรับจ้างมีการเปลี่ยนแปลง คือ แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานรุ่นใหม่ที่เข้ามาทำงานได้ประมาณ 2 ปี ทั้งนี้เป็นผลมาจากการปิดตัวลงของโรงงานอุตสาหกรรมในช่วงหลังวิกฤตเศรษฐกิจที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ถึงปีที่ 6 รายได้ที่ได้รับจากการเป็นแรงงานรับจ้างเฉลี่ยประมาณ 3,319-5,844 บาทต่อเดือน ด้านชีวิตจากการทำงาน แรงงานครึ่งหนึ่งประเมินว่าชีวิตความเป็นอยู่จากการทำงานพออยู่พอกิน แรงงาน 1 ใน 3 ประเมินว่าชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ทั้งนี้เสนอการวัดจาก หนึ่ง ความเป็นอยู่ดีขึ้น มีบ้านที่ต่อเติมจากเงินเก็บ สอง ลูกได้เรียนหนังสือ สาม สามารถเก็บเงินซื้อทองได้ แรงงาน 2 ใน 26 ราย

ประเมินว่าชีวิตการทำงานไม่ดีขึ้น โดยเป็นผลต่อเนื่องจากการเจ็บป่วยจากการทำงาน และการมีสมาชิกในครอบครัวที่เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัวต้องเสียชีวิตลงกระทันหัน

สำหรับสวัสดิการ แรงงานส่วนใหญ่เข้ารับการรักษาที่คลินิกมากกว่าสถานพยาบาลของรัฐ หรือไม่ก็ซื้อยาชุดรักษาตนเอง แรงงานส่วนใหญ่มีอาการปวดเมื่อย มีแรงงาน 2 ใน 25 ราย เป็นโรคกระดูกสันหลังอักเสบและกระดูกทับเส้น มีแรงงาน 7 ราย ได้รับการจัดสรรเงินกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเงินที่ได้รับนั้น แรงงาน 3 ราย นำมาใช้เป็นทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพรับจ้างเหมาช่วงผลิตอุปกรณ์ชิ้นส่วนดอกไม้และผลไม้ประดิษฐ์ นอกนั้นใช้ในการบริโภค ส่วนนโยบายเพื่อการส่งเสริมทางสังคมไม่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการ เพราะแรงงานส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมของชุมชน โดยมีเหตุผลว่า ไม่ทราบว่ากลุ่มเหล่านี้ทำอะไร ได้ประโยชน์อะไรจากการเป็นสมาชิก และไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรม อย่างไรก็ตาม กลุ่มช่วยเหลือทางสังคมที่ยังคงเหลืออยู่คือ กลุ่มฌาปนกิจ